

VILÁGOK KÖZT KÖZVETÍTŐ BÁNFFY

Vajon hány arca van Bánffynak? Hány személyisége? Hány énje? Legkevesebb három, akiben jól megfér egymás mellett gróf losonci Bánffy Miklós, Pál Domokos, Kisbán Miklós, az író és Ben Mill, a politikai karikatúrák rajzolója is? Vagy inkább egy kiterjesztett és megsokszorozott énnel találjuk szembe magunkat az ő esetében, aki végtelenül sok személyiséggel rendelkezett? De vajon be szabad-e, kell-e, lehet-e egyáltalán skatulyázni valakit, akiről azt tudjuk, hogy élete során volt külügyminiszter és a nemzeti kisebbségek tárca nélküli minisztere, felsőházi tag, kamarás, belső titkos tanácsos, főispán, polgármester, katonatiszt, tengerészeti hatósági fogalmazó, külföldi gazdasági segédtudósító, a jogtudományok doktora, titkos diplomáciai küldetések véghezvivője, pártalapító, mozgalmár, főintendáns, udvarmester, a birtokaihoz kiválóan értő gazda, kultúra- és rendezvényszervező, főszerkesztő, főrésztvevő, egyházi főgondnok, közéleti ember, kultúrpolitikus, író, költő, novella-, dráma- és memoáriró, színházi rendező, díszlet- és jelmeztervező, karikaturista, könyvillusztrátor, üvegművész, festő, zeneszerző, szerető férj, apa és hűséges szerető, jó barát, mecénás, szalonok közönségét elkápráztató, elegáns társasági lény, világutazó, dúsgazdag és befolyásos arisztokrata, a végtelenségig leszegényedett, mellőzött ember, és margóra tett, elfeledett, magányos alkotó?

A jelen írás kereteit nyilvánvalóan szétfeszítené, ha megpróbálnánk akár röviden is kitérni a fentebb még címszavakban is hosszú felsoroláshoz vezető valamennyi „Bánffy-énre”. Ugyanakkor a világ dolgaira mégoly nyitott elemző számára is eleve kudarcos vállalkozás lenne hozzáértő módon feltérképezni egy ilyen nagy formátumú személyiség szerteágazó alkotói és közéleti tevékenységét a maga komplexitá-

sában. Ebből a felismerésből kiindulva pusztán arra teszek kísérletet, hogy Bánffyhoz ama oldaláról közelítsek, amelynek fókuszában – mai kifejezéssel élve – a *mediátor* áll, azaz Bánffy *diplomáciai közvetítő* énjé, mely azonban magán viseli e sokrétű adottsággal és tehetséggel rendelkező személyiség legfőbb sajátosságait, és emiatt önmagában is rendkívül gazdag és tágas.¹

S hogy mennyire nem válnak szét, hanem kevert formában jelentkeznek vagy inkább hagyományosan épülnek egymásra ezek a különböző *én*rétegek Bánffy személyiségében, az a lentebb idézett passzusból is kiviláglik. Sok készsége meglétét pedig ő maga is egyenesen az íróságából eredezteti: „Az elfogulatlanság nem érdem, de természet dolga. Ezt a bizonyára született vagy öröklött hajlamomat az is öregbítette, hogy egész pályámon legkülönbözőbb dolgokkal foglalkozván (ami igen nagy hiba!) sok féle-fajta emberrel kerültem bizalmas viszonyba, kiknek gondolatvilágát megismerni, magamat abba beleképzelni különös öröömre szolgált mindig. Tán az írónak hajlama ez. Emberi adatgyűjtés. A képesség is: rekonstruálni másnak a gondolat-sorait, megállapítani tőlünk idegenek eszmetársulását. Márpedig ha ezt teszi az ember, akkor az elfogulatlanságra való törekvés okvetlenül szükséges, mert csupán így tudjuk világosan meghatározni, hogyan, honnan és milyen rugók hatása alatt alakul ki az, ami végül annál a ránk nézve idegen egyénnél cselekvéssé lesz; akkor válhatnak világossá azok a motívumok, melyek olykor ütközve, olykor egymást tán félretaszítva végül rejtélyes harc és habozás után akaratan egyesülnek, és megszületik a többé visszahozhatatlan, megszületik a Tett. És vajmi ritkán fakad az egyetlen indulatforrásból, mondhatnók, hogy soha. Ezernyi szál, sokszor tudatalatti, rég elfelejtett vagy legalábbis be nem vallott indok és kapcsolat játszik közre, míg mindez egymásra hatva kipattintja az elhatározást – megfontoltat vagy megfontolatlant egyaránt –, úgy[-]ahogy sok-sok apró kutacskából, forrásból, szivárgó csörgedezésből indul meg egy-egy csermely innen-onnan – tiszta kristálykőből vagy lapos ingoványból, sötét mélységekből felbuzogva vagy roncsalékok rothadásán szűrve át, régi sziklasebből csöppenként csurranva ki –, míg egyesül végül mind – összefutnak addig majdnem láthatatlan vízerek –, és mind megindul völgynek, megindul a végzet útján a rohanó patak.”²

Bánffy kapcsolatépítő munkájának az írói hajlam mellett az olvasottság és a korabeli világirodalomban való jártasság is fontos eszköztárát képezik: nemcsak a szalonok világában, hanem akkor is, amikor sorsdöntő diplomáciai tárgyalásokat folytat a nagyhatalmak követeivel Burgenland és Baranya kérdéséről. A francia nagykövettel bizalmi vi-

1 A teljesség igénye nélkül felsorolok néhány olyan publikációt, amelyek Bánffy diplomáciai tevékenységére hívják fel a figyelmet: Csapody Miklós: *Bánffy Miklós kettős küldetése* (Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2015); Ormos Mária: *Civitas Fidelissima – Népszavazás Sopronban 1921* (Győr, 1990); Püski Levente: „Bánffy Miklós és a politika világa”, in: *Bánffy Miklós művészi pályaképe* (Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2014. 39–45. o.); Pröhle Gergely: „Hálánk jele” (uo. 15–16. o.); Markó Béla: „Magyar törésvonalak. Bánffy Miklós emlékiratai”. *Bárka* (<http://www.barkaonline.hu/kritika/4435-marko-bela-banffy-miklos-emlekiratairol>); Egry Gábor: „Erdélyi Szövetség, Magyar Népközösség, Erdélyi Párt – Bánffy Miklós trilógiájának társadalmi víziójához – a történelem szemével” (*Pro Minoritate*, 2014. ősz. 93–110. o.); Joó András: „Bánffy Miklós 1943-as romániai küldetése tágabb kontextusban” (uo. 110–132. o.).

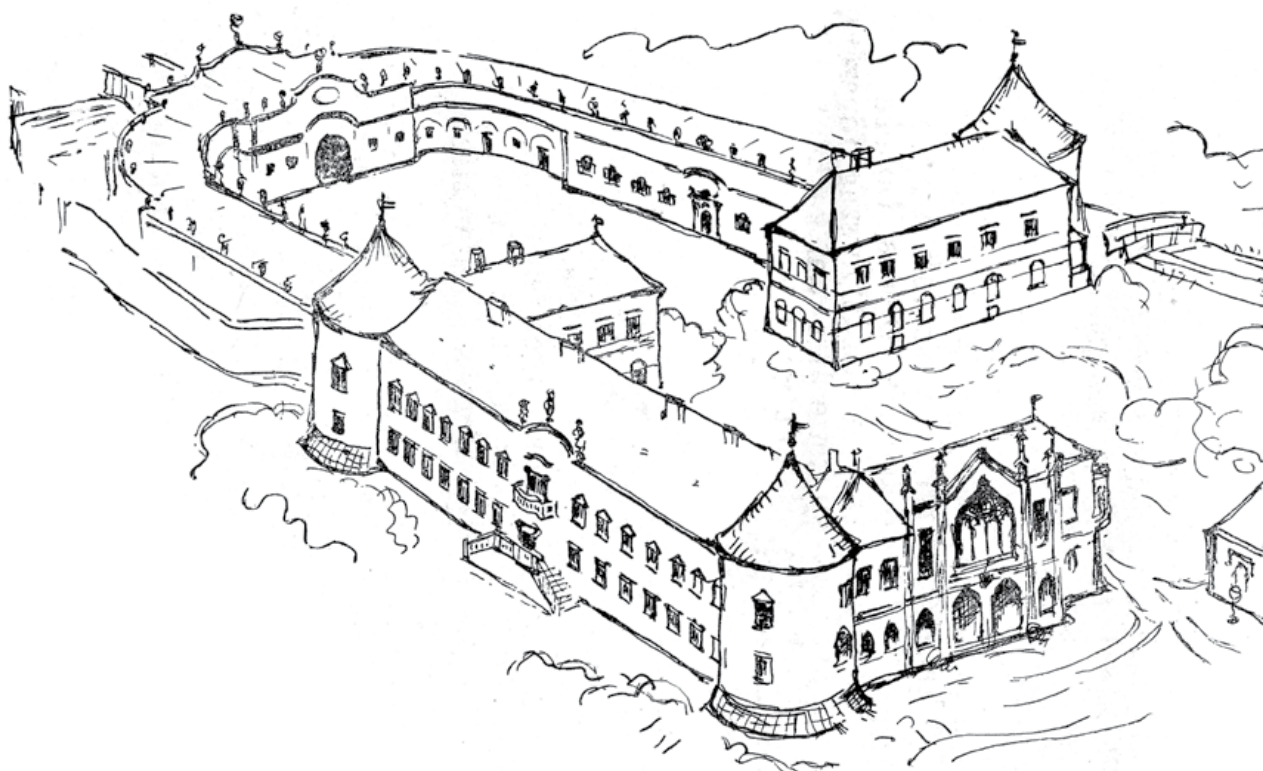
2 Bánffy Miklós: *Egy erdélyi gróf emlékiratai. Emlékeimből – Huszonöt év. Helikon Kiadó, Budapest, 2013. 54–55. o.*

szonyban áll, „talán mert íróember volt”, és „[e]gyik regényét olvastam is”³ – írja róla Bánffy. Castegnetto olasz nagykövettel tárgyalva pedig pontosan tudja, hogy annak családja történetéből éppen melyik momentumot megörökítő műre hivatkozzon, hogy imponáljon vele. „A Castegnetto hercegi elnevezés, csak címe. Családi neve Caracciolo. Ez egyike a nápolyi királyság legelőkelőbb neveinek; tagjai sok százzal át kiváló szerepet játszottak Dél-Olaszországban. Én akkor olvastam egy művet a lepantói tengeri csatáról, arról az ütközetről, mely megtörte a törökök uralmát a Földközi-tengeren 1571-ben. A keresztény hajóraj három külön flottából állt. Egyiknek a parancsnoka Caracciolo. – Gondoltam tehát, hogy Castagnettónak hízelegni fog, ha én ezt szóba hozom, hiszen ez az ősz egyenrangú vezérként parancsnokolt nem kisebb emberekkel, mint Don Juan D’Austria, V. Károly fia és a híres Doria, a genovai doge. Az ilyen kis megjegyzések rendszerint örömet okoznak annak, akinek mondjuk, olyan[,] mintha valami kis ajándékot adnánk, és a francia példabeszéd: »*Les petits cadeaux entretiennent l’amitié*« (Kicsi ajándékok ápolják a barátságot.) – Hát úgy, mellékesen említettem ezt az őst.”⁴

Bánffy a számos adottsága bármelyikét képes mozgósítani az adott szituációnak és szükségnek megfelelően, de ha kell, beletanul a petróleum kiaknázásának a fogalomkörébe is, hogy értelmes tárgyalásokat tudjon folytatni koncessziós ügyekben az angol birodalom üzleti központjában, a *City*ben. Sok gonddal, figyelemmel és tapintattal építi ki a kiterjedt kapcsolatrendszerét annak érdekében, hogy egy kicsi és háborút veszített ország nem hivatalos képviselőjeként egy igazságosabb

3 Uo. 142. o.

4 Uo. 243. o.

béke és a magyar kisebbségi jogok védelmének ügyében dolgozhason. Mindeközben a legkülönbözőbb funkciókhoz, társadalmi rétegekhez és vallási felekezetekhez tartozó fontos politikai tényezővel sikerül felvennie a kapcsolatot, akik között szerepel volt miniszterelnök, lord, unitáriusok főtitkára, skót egyházi főember, munkáspárti képviselő, zsidó szövetségi főtitkár, református egyházi vezető és a Rothschild-bankház ügyeit irányító befolyásos üzletasszony. Bár a békekötés szigorát nem sikerült enyhítenie, Bánffy mégis a londoni munka

fontos hozadékaként említi, hogy sikerült elsajátítania az angol politikai gondolkodás alapos ismeretét, illetve megmaradt az a jóindulatú légkör a magyar kérdések iránt, amelyet később a külügyminisztersége alatt megtapasztalhatott, nem utolsósorban pedig azt a tényt, hogy az akkori ellenfelei is felfigyeltek a véleményformáló tevékenységére. Később a Tilea nevű londoni román nagykövet úgy számol be a könyvében⁵ erről a periódusról, hogy Bánffy propagandája tette szűkségesé Vaida-Voevod

Családi arcképcsarnok Bonchidán (Barcsay Tamásné Bánffy Katinka felvétele)

román miniszterelnök angliai látogatását. „Ezt olvasni évekkel később valóban jólesett, hiszen leghízelgőbb elismerés az, amit az ellenfél mond rólunk”⁶ – írja róla Bánffy.

Az *Emlékiratokból* tudjuk, hogy amikor Bethlen felkérésére Bánffy elvállalta a külügyi tárca vezetését, Magyarországnak nem voltak barátai, csak ellenségei, és nyitott kérdés volt az is, hogy egyáltalán megnyerhető-e bármelyik nagyhatalom az érdekérvényesítési erőfeszítéséhez. Nem túl sok perspektíva kínálkozott ezen a téren, hiszen Angliát kevéssé érdekelte Európa, Itália egész figyelmét lefoglalták az újonnan megszerzett tartományai, Franciaország viszont akkoriban vezető nagyhatalom volt. Ráadásul tőlük érkezett egy gazdasági javaslat is, amely politikai ajánlattal volt egybekötve. A javaslat lényege az volt, hogy Magyarország adja bérbe az államvasutakat egy francia gazdasági csoportnak. Ők vállalnák a helyreállítását és az üzembe helyezését,

⁵ Lásd V. Viorel Tilea: *Románia diplomáciai működése 1919. novembertől 1920. márciusig*. Lugos/Lugos, 1926. 145. o.

⁶ Bánffy Miklós: i. m. 201. o.

de a magyar államnak hosszú ideig le kellene mondania a tarifapolitikája irányításáról. Ellenszolgáltatásként Franciaország Magyarország oldalára állna, és támogatná politikai céljai elérésében. Bánffy tisztában volt vele, hogy Franciaországban az üzletvilág külföldi tevékenysége mindig is a külpolitika irányítása alá tartozott, tehát az ajánlat mögött nyilvánvalóan politikai megfontolásoknak is szerepük volt. Azzal is tisztában volt, hogy amikor egy kicsi és erőtlen állam, mint amilyen Magyarország, szerződik egy nagyhatalommal, az kizárja a felek pozíciója közötti egyenértékűségi viszonyt. Ezzel együtt Bánffy több okból is a szerződés mellett foglalt állást. Egyfelől úgy vélte, hogy a francia vállalkozói pénzcsoport kénytelen lesz már a jövedelmezősége okán is szem előtt tartani a magyar gazdasági érdekeket. Másfelől neveltetése és beállítottsága révén jó ismerője volt a franciák erényeinek és gyengéinek, így pontosan tudta, hogy okos kezelés mellett eredményesen lehet rájuk befolyást gyakorolni. Nem feledkezett meg közben arról sem, hogy a nagyhatalmat kellő tapintattal és a pszichológiai beállítottsága szerint szabad kezelni, különben sok baj származhat annak az ellenkezőjéből. Szerinte mindazonáltal a legfontosabb érv a szerződés megkötése mellett az a rendkívüli jelentőséggel bíró külügyi szempont volt, hogy ezáltal sikerül véget vetni az ország elszigeteltségének, és a francia jóindulatnak köszönhetően másképp alakul az utódállamokkal való viszonya is.

Ezen utóbbi szempontra alapozva állítható, hogy Bánffy külügyi stratégiai irányelveinek középpontjában az utódállamokkal való kapcsolatfelvétel és a velük való jószomszédi viszony kialakítása állt. „Álláspontom ugyanis az volt, hogy bár végeredményben a nagyhatalmak döntenek a békeszerződésből fakadó minden ügyben, mégis problémáink megoldását szomszédainkkal való megegyezésben kell elsősorban keresnünk. Még akkor is, ha később sikerülne valamelyik nagyhatalommal szorosabb kapcsolatba lépni. Az ilyen kapcsolat amúgy is csak a nagypolitikára vonatkozik, és kizárt dolog, hogy mindennapi sérelmeinkkel mindig hozzá szaladgáljunk. Az élet maga parancsolja, hogy az utódállamok valamelyikével keressünk olyan alapot, amit mindkét fél elfogadhat. Akkoriban persze még nem mindenikkel, de egyikkel-másikkal ez nem látzott kilátástalannak, hiszen bárhogy változtak is meg vagy változhatnak a jövőben az államjogi határok, népeink itt kell éljenek egymás mellett, és nemcsak a régi Magyarország földtani és vízrajzi egysége, de a gazdasági egymásra utaltság számtalan szála fúzi össze e terület népeit.”⁷

Bánffy már a külügyminisztersége kezdetén proaktív stratégiába lendült. Fölvette a megszakított tárgyalások fonalát, új kétoldalú tárgyalásokat kezdeményezett arról, hogy miként lehetne az államok közötti feszültségeket föloldani, és olyan platformot létrehozni, amelyik lehetővé tenné, hogy a Duna-medence kérdéseiben egységesen lépjenek fel. Külügyi elképzeléseihez szövetségeseket keresett, és konszenzusos megállapodás elérésére törekedett velük. Magától értetődőnek találta, hogy ha normális, barátságos viszonyt akar kialakítani valamelyik szomszédos országgal, akkor az másként nem képzelhető el, mint-

---

7 Uo. 206. o.

hogy a tárgyalópartnere számára világossá kell tennie, hogy az ő irányába a legkevésbé sem képviseli a „nem, nem, soha” álláspontot. Ugyanakkor képes mindezen tevékenységet a rá oly jellemző humorral és távolságtartó eleganciával szemléltetni, s egyáltalán nem próbálja azt misztifikálni és valamilyen elzárkózó, elitista kiváltságosságként beállítani: „Mert nem kell azt hinni, hogy az ilyen diplomáciai eljárás valami rejtélyes boszorkánykonyha. Nem különbözik semmiben a borjűvásártól. Az eladó magas árat kér, a vevő alacsonyát kínál. Az eladó dicséri a borjút, a vevő pedig ócsárolja. Így vitatkoznak hosszan, míg valahol a középúton végül is találkoznak.”⁸

De Bánffy nemcsak a földrajzi értelemben vett szűkebb vagy tágabb nemzetközi viszonylatban folytatott fontos diplomáciai tárgyalásokat az eddig említettekén kívül – gondoljunk itt a kiemelt jelentőséggel bíró találkozásokra Edvard Benešsel a csehországi Marienbadban, Gheorghe Mironescuval a romániai Sinaián, Iuliu Maniuval Bukarestben, Georgij Csicserinnel Genovában –, hanem igen gyakran közvetítőként kellett fellépnie magyar–magyar viszonylatban, is példának okáért Magyarország és Erdély között, vagy kultúraszervezőként a különböző beállítottságú alkotók között, legyen az a *Helikon* írói közössége vagy az Operaház művészgárdája. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy szerteágazó tevékenységével és személyes beállítódása révén valósággal „széthordta” a határokat a különböző országok, nációk, osztályok, a más-más politikai beállítódásokat képviselő és más-más (művészeti, foglalkozásbeli) területekhez vagy felekezetekhez tartozó egyének között. Enzim és kristály is volt egyazon személyben – mondhatnánk róla –, aki folyton alakított, fermentációt okozott, ugyanakkor kimagasló eredményeket is képes volt felragyogtatni nemcsak az irodalmi-művé-

---

8 Uo. 218. o.

Bonchida látképe a kastélykerttel (Barcsay Tamásné Bánffy Katinka felvétele)

szi teljesítmény, hanem a diplomáciai tárgyalások tekintetében is (elég, ha itt helységneveket említünk: Baranya, Kolozsvár, Sopron).

Az ezerarcú Bánffyhoz való közelítésben a memoáriró Bánffy nyújtotta számomra a legnagyobb segítséget. Az *Emlékiratok*at reflexív és önreflexív alkotásként olvastam, amelynek szerzője képes volt pontosan ér-

A bonchidai Bánffy-kastély,
a főlépcsőház látképe a hírneves sakkfigurákkal

zékelteni – a belül levőség és a kívülről való szemlélődés szemszögéből egyaránt – azt a számos stratégiai dilemmát, amellyel a külügyi munkássága során szembe találta magát, és amelynek tapasztalatait sikerült illúzióktól mentesen rögzítenie. „A lényegest azonban, ahogy én látom, meg tudom írni. Azt a következtetést is, amit a múlt tapasztalásaiból okulva le kéne vonnunk mindebből, és talán nemzetem számára hasznos is lehet ez a mű, ámbár már rég tudom, ahogy egyik művemben a tréfás Fortéjos Deák Boldizsárral mondatom: – »tán tanulságul szolgál ez a história: ha nem sokaknak, hát kevésnek, mert bizony sajnosán tapasztalám számos eddig való írásomkor, hogy alig-alig vagon valaki, ki szívire venné és okosodna keveset is az írott szótul.«”

Revelatív felismerés lehet az olvasó számára, hogy az *Emlékiratok*at olvasva fokról fokra egyre közelebb kerül ahhoz a stabil értékrenden alapuló legbelső rendező központhoz, amely képes volt egységbe fogni ennek a sok fénytörést felragyogtató, nyughatatlan és megfoghatatlan, tűnékeny fenomenének a különböző énjait. Bánffy máig érvényes meglátásai közül pedig végezetül azt a gondolatsorát emelném ki, amelyben a néplélek és a vezéregyéniség közötti összefüggést tárgyalja: „A néplélektől a vezérlő egyéniség sem egészen szabad, viszont a nagy ember a maga korát vagy az utána következőt megtermékenyíti és számára irányt is szab, és olyan ideált állít eléje, ami népének érzelmi világát és politikai indulatait hosszú időn át befolyásolja. Ezért olyan végzetesen fontos, és fátumszerűen felelősségteljes vállalkozás a népvezérség. Az ő erényei és az ő hibái tovább hatnak sok évtized, néha a századok távlatába is.”⁹